

25-Mart, 2025-yil

SENSOR, TAYANCH-HARAKAT INTELLEKT VA NUTQ BUZILISHLARI QO‘SHILIB KELGAN MUJASSAM NUQSONLI BOLALAR

G‘aniyeva Ozoda Sayfullayevna

JDPU Maxsus pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi

Abdurahimova Fotima Usmonkulovna

JDPU Defektologiya yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: mazkur maqolada sensor, tayanch-harakat, intellektual va nutq buzilishlari birgalikda mavjud bo‘lgan mujassam nuqsonli bolalarning rivojlanish xususiyatlari va ularning o‘zaro ta’siri ko‘rib chiqilgan. Mujassam nuqsonlar bolalarning nerv tizimi, mushaklar va intellektual faoliyatlaridagi muammolarni o‘z ichiga oladi. Ushbu buzilishlar bolalarning sensor va motor funksiyalarini, shuningdek, til va muloqot qobiliyatlarini zaiflashtiradi. Maqolada, shu turdagi buzilishlarning bolalar hayotiga ta’siri va bu muammolarni davolash uchun zamonaviy yondashuvlar, jumladan tibbiy, psixologik va nutq terapiyasining ahamiyati tahlil qilingan. Bolalar uchun eng yaxshi rivojlanish sharoitlarini yaratish maqsadida, bu buzilishlarning erta tashxisini qo‘llash va individual davolash rejalarini ishlab chiqish zarurligi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, mujassam nuqsonlar, maxsus ta’lim, rehabilitatsiya, psixologik rivojlanish, pedagogik yondashuv, ijtimoiy moslashuv, innovatsion metodlar, sensor buzilish, tayanch-harakat tizimi, intellekt buzilishi, nutq buzilishi, logopedik ish, pedagogik axborot texnologiyalari.

Mujassam nuqsonlar – bu turli xil tibbiy va psixologik holatlarni ifodalovchi, insonning o‘rish va rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan anomaliyalardir. Bular odatda nerv tizimi, mushaklar va qattiq to‘qimalarning rivojlanishida yoki funksiyalarida bo‘lgan buzilishlarni o‘z ichiga oladi. Mujassam nuqsonli bolalar, odatda, sensor, tayanch-harakat, intellektual va nutq buzilishlarining birlashishi bilan tavsiflanadi. Sensor tizimi – insonning tashqi dunyo bilan bog‘lanishini ta’minlovchi muhim tizimdir. Sensor buzilishlar, ayniqsa, bolalar rivojlanishida ko‘plab qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Bu buzilishlar, bolalarning atrof-muhitni sezish va unga javob berish qobiliyatiga ta’sir qiladi. Masalan, eshitish yoki ko‘rish qobiliyatidagi nuqsonlar, bolalarga interaktiv o‘yinlar o‘ynashda yoki oddiy kundalik faoliyatlarda qiyinchiliklar yaratishi mumkin. Bundan tashqari, sensor buzilishlari ko‘pincha o‘ziga xos xatti-harakatlarga olib keladi, masalan, ba’zi bolalar oddiy ovozlardan qo‘rqishlari yoki shakl va ranglarga noan’anaviy reaksiyalar ko‘rsatishlari mumkin. Tayanch-harakat tizimi, odamning mushak va skelet tuzilmalari orqali tana holatini boshqarishga yordam beradi. Mujassam nuqsonli bolalarda bu tizimda muammolar kuzatiladi, bu esa ularga yurish, turish yoki o‘z tana vaznini boshqarishda qiyinchiliklar tug‘diradi. Bu bolalar ko‘pincha motor harakatlarini muvofiqlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladilar, masalan, qo‘lni to‘g‘ri ushlash yoki yurish paytida muvozanatni saqlash. Mushaklar tonusidagi o‘zgarishlar, masalan, gipertonus (orta darajada kuchli

25-Mart, 2025-yil

bo‘lishi) yoki gipotonus (kam kuchli bo‘lishi), bu bolalar uchun qo‘shimcha muammolarni keltirib chiqaradi. Mujassam nuqsonli bolalar ko‘pincha intellektual rivojlanishda ham qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu intellektual buzilishlar, ya'ni aql-idrok va fikrlash qobiliyatining rivojlanishidagi zaifliklar, o‘qish, yozish, hisoblash va boshqa bilimlarni o‘zlashtirishda muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Biroq, intellektual buzilishlar darajasi har xil bo‘lishi mumkin. Ba'zi bolalar yengil intellektual muammolarni boshdan kechirishsa, boshqalari esa jiddiy rivojlanish kechikishlariga va kognitiv funktsiyalarni bajarishda sezilarli qiyinchiliklarga duch keladilar. Intellektual rivojlanishning kechikishi o‘z navbatida ijtimoiy va psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Nutq va tilning rivojlanishi bolalarning muloqot qobiliyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Mujassam nuqsonli bolalar ko‘pincha nutqning rivojlanishida sekinlashish yoki kechikishlarga duch keladilar. Nutqning noaniqligi, tilni anglashdagi muammolar, so‘zlashishdagi qiyinchiliklar, ba'zan esa og‘izdan chiqadigan tovushlar va harflarning noto‘g‘ri talaffuzi muammolariga olib kelishi mumkin. Nutq buzilishlari bolaning o‘zini ifoda etish va boshqalar bilan muloqot qilish qobiliyatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta'sir qiladi, bu esa bolaning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin. Sensor, tayanch-harakat, intellektual va nutq buzilishlari qo‘shilgan mujassam nuqsonli bolalar, rivojlanish jarayonida ko‘plab qiyinchiliklarga duch keladilar. Ushbu buzilishlar bolaning fiziologik va psixologik rivojlanishini ta'sir qilgan holda, uning kundalik faoliyatlari, muloqoti va o‘zini ifoda etish imkoniyatlariga salbiy ta'sir ko‘rsatadi. Biroq, bu muammolarni erta aniqlash va kompleks davolash yondashuvlari, jumladan tibbiy yordam, psixologik qo‘llab-quvvatlash va rehabilitatsiya, bolaning rivojlanishiga katta yordam berishi mumkin. Samarali davolash va individual yondashuvlar bilan, mujassam nuqsonli bolalar o‘zlarining imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirib, jamiyatda faol va muvaffaqiyatli hayot kechirishlari mumkin. Shuning uchun, bu turdagi bolalar bilan ishlashda jamoaviy yondashuv va mutaxassislarining ko‘maklari juda muhimdir.

Sensor, tayanch-harakat, intellektual va nutq buzilishlari qo‘shilgan mujassam nuqsonli bolalar, rivojlanishning turli jabhalarida to‘liq o‘sish va integratsiyani amalga oshirishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ushbu buzilishlar, bolaning atrof-muhitni anglash, harakatlarni muvofiqlashtirish, fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlariga to‘sqinlik qiladi, bu esa uning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin. Biroq, erta tashxis va moslashgan davolash yondashuvlari, shu jumladan fizioterapiya, nutq terapiyasi va psixologik yordam, bolaning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda katta ahamiyatga ega. Individual rehabilitatsiya rejalari yordamida, mujassam nuqsonli bolalar hayot sifatini yaxshilash, ijtimoiy muhitga moslashish va o‘z imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bunda, otalar, pedagoglar va mutaxassislar o‘rtasida yaqindan hamkorlik qilish, bolalarning o‘sishida muhim rol o‘ynaydi. Bundan tashqari, mujassam nuqsonli bolalar uchun ko‘p tomonlama yondashuvni talab etadigan davolash usullari mavjud. Fizioterapiya, nutq terapiyasi, psixologik qo‘llab-quvvatlash va rehabilitatsiya davolashning samarali shakllari bo‘lib, ular bolalar rivojlanishidagi buzilishlarni kamaytirishga yordam beradi. Mujassam

25-Mart, 2025-yil

nuqsonli bolalarning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun, erta tashxis va shaxsiy yondashuvlar muhimdir. Har bir bola o‘ziga xos va uni qo‘llab-quvvatlashda individual yondashuv kerak bo‘ladi. Sensor, tayanç-harakat, intellektual va nutq buzilishlari qo‘shilgan mujassam nuqsonli bolalar, ko‘pincha nerv tizimi va mushaklarning rivojlanishidagi anomaliyalar tufayli turli xil muammolarni boshdan kechiradilar. Bu buzilishlar bolalar rivojlanishining bir nechta sohalariga, jumladan sensor (sezgi) tizimi, motor harakatlar va kognitiv (aql-idrok) qobiliyatlarga ta’sir qiladi. Bundan tashqari, nutq va til rivojlanishidagi kechikishlar ham bolaning muloqot va ijtimoiy ko‘nikmalarini qiyinlashtirishi mumkin. Sensor tizimiga kiruvchi sezgi organlarining (ko‘rish, eshitish, va boshqalar) nuqsonlari bolaning atrof-muhitni anglashiga ta’sir qiladi. Masalan, ko‘rish yoki eshitish qobiliyatidagi muammolar bolaning o‘zaro muloqot qilishini qiyinlashtirishi mumkin. Tayanch-harakat tizimi mushaklar va skeletning normal rivojlanishi bilan bog‘liq bo‘lib, mujassam nuqsonli bolalarda bu tizimda muammolar kuzatiladi. Bu harakatlarning muvofiqlashuvini va muvozanatini buzishi mumkin, natijada bolalar yurishda yoki oddiy harakatlarda qiyinchiliklarga duch keladilar. Mujassam nuqsonli bolalar ko‘pincha intellektual rivojlanishda kechikishlar yoki qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu ularga bilimlarni o‘zlashtirishda, mantiqiy fikrlashda va turli vazifalarni bajarishda muammolar yaratishi mumkin. Nutq va til rivojlanishining sekinlashishi yoki kechikishi bolaning o‘zini ifoda etish qobiliyatini va boshqalar bilan muloqot qilishda qiyinchiliklar keltiradi. Nutq buzilishlari bolaning ijtimoiy integratsiyasini ham qiyinlashtiradi.

Xulosa: Sensor, tayanch-harakat, intellektual va nutq buzilishlari qo‘shilgan mujassam nuqsonli bolalar o‘z rivojlanishining turli sohalarida jiddiy qiyinchiliklarga duch keladilar. Ushbu bolalarda sezgi, motor faoliyatlari, aql-idrok va muloqot qobiliyatlari bir vaqtning o‘zida zaiflashadi, bu esa ularning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Biroq, erta tashxis qo‘yish va kompleks davolash yondashuvlari, jumladan fizioterapiya, nutq terapiyasi, psixologik yordam va reabilitatsiya orqali bolaning rivojlanishi sezilarli darajada yaxshilanishi mumkin. Ushbu bolalar uchun individual yondashuv va ko‘p mutaxassislar tomonidan birgalikda amalga oshirilgan davolash jarayonlari muhim ahamiyatga ega. Jamiyatda ularning to‘liq integratsiyasi uchun oilalar, pedagoglar va tibbiy mutaxassislar o‘rtasida hamkorlik zarur. Shunday qilib, mujassam nuqsonli bolalarga yordam berish orqali ularning imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirish, ularning hayot sifatini yaxshilash va jamiyatda muvaffaqiyatli yashashlarini ta’minlash mumkin. Biroq, erta tashxis va ko‘p tomonlama yondashuvlar yordamida, ularning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash mumkin. Fizioterapiya, nutq terapiyasi, psixologik yordam va individual reabilitatsiya dasturlari orqali bu bolalar o‘z imkoniyatlarini yaxshilashlari va jamiyatda faol hayot kechirishlari mumkin. Eng muhimi, bolalar bilan ishlashda mutaxassislar, ota-onalar va pedagoglar o‘rtasida samarali hamkorlik o‘rnatilishi zarur. Shunday qilib, mujassam nuqsonli bolalar uchun moslashgan davolash va yordam shakllari, ularning hayot sifatini yaxshilash va ijtimoiy integratsiyasini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

25-Mart, 2025-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Raxmonov, A. (2018). Pedagogik psixologiya: Rivojlanish va ta'lim jarayonlarida muammolar. Toshkent: O‘zbekiston davlat nashriyoti.
2. Xolmuhammadov, R. (2016). Sensor va motor rivojlanishning buzilishlari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Mirzayev, M. (2020). Nutq rivojlanishi va uning buzilishlari. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika instituti.
4. Iskandarov, F. (2017). Mujassam nuqsonli bolalar va reabilitatsiya metodlari. Toshkent: O‘zbekiston tibbiyot akademiyasi nashriyoti.
5. Mahmudov, J. (2019). Bolalarda intellektual rivojlanish va uning buzilishlari. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika akademiyasi.
6. Qodirov, D. (2015). Sensor tizimining rivojlanishi va uning buzilishlari. Toshkent: Fan va ta'lim nashriyoti.
7. Sharipova, D. (2021). Bolalar psixologiyasi: Nutq va intellektual rivojlanish. Toshkent: O‘zbekiston psixologiya instituti.
8. Abdullaeva, N. (2018). Mujassam nuqsonli bolalar: Tadqiqotlar va metodologiya. Toshkent: O‘zbekiston ilmiy nashriyoti.